

ઓનલાઈન ગેમિંગમાં અનેક બાળકો બરબાદ, હવે 1લીથી નવા નિયમો લાગુ થશે

બાળકો અને યુવાઓને ખોટા રવાડે ચડાવતી ઓનલાઈન ગેમિંગમાં હવે નવા નિયમો લાગુ થશે. સરકારે તા.1લી મેથી નવા નિયમો લાગુ પાડવાનું એલાન કર્યું છે. બેંકે, આ એલાન જાહેર થયું બેઠવું હતું. અત્યાર સુધીમાં ઓનલાઈન ગેમિંગને કારણે અનેક બાળકો અને યુવાઓ બરબાદ થઈ ચૂક્યા છે અને સરકાર છેક હવે બંધી છે.

ઓનલાઈન ગેમિંગને કારણે અનેક ગંભીર સમસ્યાઓ સર્જાય છે. જેમાં વ્યસન અને લત, સ્વભાવમાં ફેરફાર, માનસિક રોગો, આંખો પર ભાર, શારીરિક નિષ્ક્રિયતા, ઊંઘની સમસ્યા, આર્થિક નુકસાન, સામાજિક એકલતાનો સમાવેશ થાય છે. ઓનલાઈન ગેમિંગને કારણે બાળકોમાં આક્રમકતા વધે છે. જે પાસ્તિરિક સમસ્યા વધારે

છે. આ ઉપરાંત આર્થિક નુકસાનને કારણે આપઘાત કરવાના પણ કિસ્સાઓ બન્યા છે. અનેક પરિવારોમાં બાળકો દ્વારા ઓનલાઈન ગેમિંગ રમવા માટે ચોરી પણ કરવાની ઘટનાઓ બનવા પામી છે. ઓનલાઈન ગેમ્સ દ્વારા છેતરપિંડી અને મની લોન્ડરિંગ પણ થાય છે અને બુલ ડેલ જેવા હાનિકારક ગેમ્સના કિસ્સા પણ સામે આવ્યા છે. બાળકોની બહાર રમવાની કે અન્ય પ્રવૃત્તિઓમાં રુચિ ઘટી ગઈ છે. નવા કાયદાઓમાં પણ ઓનલાઈન ગેમિંગનો ઘંઘો બંધ થશે અને બાળકો કે યુવાઓ બરબાદ થતાં અટકશે તેવી કોઈ ગેરંટી નથી. કેન્દ્ર સરકારે 2025 ના કાયદા હેઠળ ઓનલાઈન ગેમ્સ અને ઈ સ્પોર્ટ્સ પર નજર રાખવા મંદિ મિનિસ્ટ્રી ઓથોરિટી બનાવી છે. આ નવી ઓથોરિટી ગેમ્સના

રજિસ્ટ્રેશનથી લઈને યુઝર્સના ડેટાની સુરક્ષા સુધીની તમામ બાબતો પર બાજ નજર રાખશે. આ નવી સંસ્થામાં માત્ર કોઈ એક જ વિભાગનું રાજ નહીં હોય, પરંતુ તેમાં મલ્ટી મિનિસ્ટ્રી કામ કરશે. ‘ઓનલાઈન ગેમિંગ ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયા’ ના અધ્યક્ષ તરીકે ઇલેક્ટ્રોનિક્સ અને આઈટી મંત્રાલયના અધિક સચિવ જવાબદારી સંભાળશે. આ ઉપરાંત ગૃહ મંત્રાલય, નાણાકીય સેવાઓ વિભાગ, માહિતી અને પ્રસારણ મંત્રાલય, રમતગમત મંત્રાલય અને કાયદા વિભાગના બોર્ડર સેક્ટર સેક્ટરના અધિકારીઓ પણ આમાં સભ્ય તરીકે બેસશે. ટૂંકમાં કહીએ તો, સરકારના અલગ અલગ વિભાગો ભેગા મળીને આખા ગેમિંગ સેક્ટર પર નજર રાખશે. આ સંસ્થા ઓનલાઈન ગેમ્સ

અને ઈ સ્પોર્ટ્સ માટે એક ‘સેન્ટ્રલ રેગ્યુલેટર’ (મુખ્ય નિયંત્રક) તરીકે કામ કરશે. ભારતમાં ચાલતી તમામ ગેમિંગ પ્લેટફોર્મ્સ હવે આ સંસ્થા પાસે પોતાની ગેમ્સનું રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું પડશે અને મંજૂરી લેવી પડશે. કઈ ગેમ રમાડવી અને કઈ નહીં, તે માટે નવું વર્ગીકરણ (ક્લાસિફિકેશન) કરવામાં આવશે. આ ઉપરાંત, કંપનીઓ લોકોનો ડેટા કેવી રીતે સાચવે છે અને પ્લેટફોર્મ પર કેટલી પારદર્શિતા છે, તે અંગે પણ ઓથોરિટી કડક ગાઈડલાઈન બહાર પાડશે અને પ્લેટફોર્મની જવાબદારી નક્કી કરશે. 1 મેથી આ કાયદો અમલમાં આવતાની સાથે જ દેશમાં કામ કરતી તમામ ગેમિંગ કંપનીઓએ નવા નિયમો પ્રમાણે પોતાની સિસ્ટમ બદલાવી પડશે. અત્યાર સુધી આ સેક્ટરમાં કોઈ ચોક્કસ નિયમો ન હતા,

જેનાથી હવે છુટકારો મળશે અને સ્પષ્ટતા આવશે. મોટી ગેમિંગ કંપનીઓ તો કદાચ ફટાફટ આ નવા ફેરફારો અપનાવી લેશે, પરંતુ નાના ઓપરેટર્સ માટે આ કડક નિયમો અને રજિસ્ટ્રેશનની પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું થોડું મુશ્કેલ બની શકે નહીં. ઓનલાઈન ગેમિંગમાં સરકાર કડક નિયમો લાવવા માટે તૈયાર છે પરંતુ તેનો અમલ કેવી રીતે થાય છે તે ખૂબ જ મહત્વનું છે. સરકારે પાસ એ ટ્યાન રાખવાનું છે કે ગેમ માટે જે એપ બનાવવામાં આવે તે નાણાકીય નુકસાન કરનાર નહીં હોય. સાથે સાથે બુલ ડેલ જેવી એપ તો રહેજેય ચલાવી લેવાય તેમ નથી. સરકારે ઓનલાઈન ગેમિંગના મામલે ભલે નિયમો બનાવ્યા પરંતુ તેમ છતાં તેને અંકુશમાં રાખવું જ પડશે, અન્યથા બાળકો વધુ બરબાદ થશે તે નક્કી છે.

મોબાઈલનું ઘેલું

મોબાઈલનું નામ પરે એટલે સૌ પ્રથમ આંગળી બાળકો પર અને યુવાવર્ગ તરફ જ ચીંધાય પણ ના આવું નથી. હવે તો વડીલોને પણ મોબાઈલનું ઘેલું લાગ્યું છે. ફક્ત શહેરના જ નહીં ગામડામાં રહેતાં વૃધ્ધો પણ મોબાઈલનો ઉપયોગ કરતા જોવા મળે છે. સવારમાં વડીલો ભગવાનના પૂજા પાઠ કર્યા પછી તરત જ મોબાઈલ હાથમાં લેશે. ન જાણે કેમ ભગવાને એમના મોબાઈલ પર ઓટીપી ન મોકલ્યો હોય! ફક્ત વડીલો જ નહીં, આપણા ઘરે આવતી કામવાળી બાઈ, ફેરિયાઓ પણ આમાંથી બાકત નથી. અરે, મંદિરમાં પૂજારીને પણ તેમ જોશો તો પાસે મોબાઈલ રાખીને ધાર્મિક ક્રિયા કરાવતા હશે. વડીલોને મોબાઈલમાં ટેકનોલોજીની પૂરી સમજ ન હોવાને કારણે અને સ્ક્રીન પર વધુ સમય વિતાવવાને કારણે ઓનલાઈન છેતરપિંડી અને ડિજિટલ એસ્ટ જેવા સાઈબર ક્રાઈમનો સૌથી સરળ શિકાર બની રહ્યાં છે.

સુરત - શીલા સુભાષ ભટ્ટ

સુરત શહેર માટે ખાડી પૂર અને તેમાંથી આવતી દુર્ગંધ એ વર્ષો જૂની અને ગંભીર સમસ્યા છે. આના કાયમી નિરાકરણ માટે હવે ‘ઈન્ટીગ્રેટેડ અર્બન વોટર મેનેજમેન્ટ’ અભિગમ અપનાવવો અનિવાર્ય બન્યો છે, જેમાં સિવિલ એન્જિનિયરિંગ અને ઈકોલોજીકલ સોલ્યુશન્સનું સુમેળભર્યું મિશ્રણ હોય. પૂર નિયંત્રણ માટે ચોમાસા પૂર્વે ખાડીઓનું ડિઝિકરણ અને વિસ્તૃતિકરણ (De-silting | Channelization) કરી તેની વહન ક્ષમતા વધારવી જોઈએ. આ ઉપરાંત, ખાડીઓ જ્યાં નદી કે દરિયાને મળે છે ત્યાં ડાહા-ડેપેસિટી ગેટ્સ સ્થિરવે અને પમ્પિંગ સ્ટેશન્સ હોવા જોઈએ, જેથી ભરતી વખતે બેક-વોટરની સમસ્યા અટકે. શહેરની બહારના ભાગમાં ‘ડિટેન્શન પોન્સ’ (કૃત્રિમ તળાવો) બનાવી અતિશય વરસાદી પાણીનો સંગ્રહ કરી પૂરનું જોખમ ઘટાડી શકાય છે. ખાણીની ગુણવત્તા સુધારવા અને હાઈડ્રોજન સક્ષાર્ઈ (SH+2SS) ગેસને કારણે ફેલાતી દુર્ગંધ રોકવા માટે ખાડીની સમાતર ‘ઈન્ટરસેપ્ટર સુઅરજી લાઈન’ નાખી ગટરનું પાણી સીધું STP સુધી પહોંચાડવું જોઈએ. ખાડીના પ્રવાહમાં જ ‘ઈન-સીટુ બાયો-રેમિડિયેશન’ અને ‘એરેશન સિસ્ટમ’ (ફુવારા) દ્વારા ઓક્સિજનનું સ્તર વધારી શકાય છે. દુર્ગંધ કાબાતતા બેક્ટેરિયાનો નાશ કરે છે. વધુમાં, ખાડીના કિલોસોફી, આવું હતું આપણું ‘પુરાણ હુરત.’

સુરત - શીલા સુભાષ ભટ્ટ

તળ સુરત એટલે શેરીઓમાં વસતું સુરત, જ્યોતીન્દ્ર દવેનું હસતું રમતું સુરત, દરેક ઘરોમાં મોટાં મોટાં પરિવારો વસવાટ કરતાં, સુરતમાં સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા હતી, તેના કારણે સામાજિક સહકાર, આર્થિક સમાનતા હતી, માનસિક શાંતિ હતી, નહિ હતો પ્રિશ્રાન નામનો રોગ, એકબીજા પર રોહસો હતો, સુરતીઓની પુશીનું પદ અલગ તમના અઢબ પૈસા નહોતા, પણ સાદગીભર્યું જીવન હતું. સુરતમાં શિક્ષણ અને આરોગ્ય સેવાઓ સસ્તી હતી, સુરતીઓ પ્રકૃતિપ્રેમી હતાં. ગમે તેવી વિપરીત પરિસ્થિતિમાં શાંત રહેવાની કળા હતી. સુરતીઓ અહિંસક હતાં. સુવિધા ઓછી હોવા છતાં સુખી હતાં. શેરીઓમાં પડોશીઓ અને સમાજ સાથેના મજબૂત સંબંધ હતા. કાર્ય અને જીવનનું સંતુલન, રાત દિવસ કામ પાછળ દોડવાને બદલે સુરતીઓ પરિવારને સમય આપતા, જે છે તેમાં સંતોષ; ‘વસુધૈવ કુટુંબકમ્’ અને ‘સંતોષી પર સદા સુખી’ની કિલોસોફી, આવું હતું આપણું ‘પુરાણ હુરત.’

સુરત - કિરીટ મેઘાવાલા

૧૦૮ સેવા - છુપી શરતો? ૧૦૮ એમ્બ્યુલન્સ સેવા ખૂબ સુંદર પ્રશંસનીય સેવા છે. પરંતુ અનુભવના આધાર પર એના વહીવટ બાબતે કેટલાક પ્રશ્નો ઊભા થયા છે. એક વાર વલસાડ જિલ્લામાંથી સુરત જવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ. એમ્બ્યુલન્સ આવી પછી ડ્રાઈવરે કહ્યું કે બીજા જિલ્લામાં તો નહીં જઈ શકાય. જ્યારે ૧૦૮ પર કોલ લગાવ્યો ત્યારે રિસીવ કરનાર બહેને બધું પૂછેલું કે ક્યાંથી બોલો છે અને ક્યાં જવાનું છે. એમણે તો એમ્બ્યુલન્સ નહીં જાચ. અન્ય એક કિસ્સામાં ૧૦૮ માં સવાર થતાં પહેલાં ડ્રાઈવરે અમને જણાવ્યું કે એમ્બ્યુલન્સ ફક્ત જિલ્લા હોસ્પિટલમાં જ જશે, કોઈ ખાનગી હોસ્પિટલમાં નહીં જશે. અમારે ચાલુ એમ્બ્યુલન્સ લમણાઈક કરવી પડી. જો કે પછી અમારી જરૂરિયાત મુજબની ખાનગી હોસ્પિટલમાં ડ્રાઈવર લઈ ગયો ખરો. સરકાર મોટાં ઉપાડે ૧૦૮ ની સેવાના ગુણગાન ગાય છે. પણ એમાં આવી છુપી શરતો છે ખરી? કે પછી બધું ડ્રાઈવરની મન-મરજ મુજબ ચાલે છે? જો નિયમમાં હોય કે એક જિલ્લામાંથી પાસેના જિલ્લામાં એમ્બ્યુલન્સ નહીં લઈ જવાય: કે પછી સરકારી કે સિવિલ હોસ્પિટલમાં જ લઈ જવાય તો સરકારે આવા નિયમો જાહેર કરવા જોઈએ. દર્દીની કટોકટી હાલતમાં આંખણે આવી ગયેલ ૧૦૮ નો ડ્રાઈવર આવી નિયમો અમલમાં શતાવે તો દર્દીના પરિવારજનોએ તે કંઈ કરવું? બીજું કે બધી એમ્બ્યુલન્સમાં ઓક્સિજનની વ્યવસ્થા હોતી નથી. આપણે માની લીધું હોય કે ઓક્સિજન સહિત બધી પ્રાથમિક આવશ્યકતાઓથી વાહન સંપન્ન હશે તો આપણે ખોટા પડીએ. અમારા ઉપયોગમાં લીધેલ એમ્બ્યુલન્સમાં બરાબ દર્દીના માથા પાસે જ એક વ્હીલ પહેલું હતું, જેનું ટાયર અત્યંત ગુંદું અને દુર્ગંધ મારતું હતું. વળી, એમ્બ્યુલન્સમાં ડોક્ટર નથી હોતા. માત્ર એક શિપાઈ નર્સ હોય

અમેરિકા-ઈઝરાયેલ-ઈરાન યુદ્ધની વૈશ્વિક અર્થતંત્ર પર ટૂંકા અને લાંબા ગાળાની અસરો

અમેરિકા, ઈઝરાયેલ અને ઈરાન વચ્ચેના નાજુક બે અઠવાડિયાના યુદ્ધવિરામની મુદત પૂરી થવા જઈ રહી છે, ત્યારે વૈશ્વિક અર્થતંત્ર એક મોટા અંચકાનો સામનો કરી રહ્યું છે. ૨૮ ફેબ્રુઆરીના રોજ ઈરાનનું ટોચનું નેતૃત્વ, પરમાણુ સુવિધાઓ અને મિસાઈલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પર અમેરિકા-ઈઝરાયેલના સંયુક્ત હુમલાઓ સાથે આ સંઘર્ષ ફાટી નીકળ્યો હતો. ઈરાને વળતો પ્રહાર કરીને ખાડીના દેશોના શિપિંગ અને ઊર્જા સંસાધનો પર મિસાઈલ અને ડ્રોન હુમલા કર્યાં, જેના કારણે હોર્મુઝની સામુદ્રધુની (Strait of Hormuz)-જે વિશ્વનો સૌથી મહત્વપૂર્ણ ઊર્જા માર્ગ છે-તે અત્યંત જોખમી ક્ષેત્ર બની ગયો છે. વિશ્વના કુલ તેલનો અંદાજે પાંચમો ભાગ અને ૧૫ ટકા લિક્વિડાઈઝ નેચરલ ગેસ (LNG) દરરોજ આ સાંકડા જળમાર્ગમાંથી પસાર થાય છે. આ અવરોધને કારણે ઊર્જાના ભાવ આસમાને પહોંચ્યા છે, નાણાકીય બજારો હચમચી ગયા છે અને વૈશ્વિક આર્થિક સુધારામાં અનિશ્ચિતતા પેદા થઈ છે.

ઓપરેશન હતું, તે હવે એક વ્યાપક આર્થિક ઊથલપાથલમાં ફેરવાઈ ગયું છે. હજારો લોકોના મોત, લાખોનું વિસ્થાપન અને તેહરાનથી લઈને ખાડી સુધીના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને થયેલું નુકસાન આ યુદ્ધની આર્થિક અસરોને પશ્ચિમ એશિયાની બહાર સુધી લઈ ગયું છે. ટૂંકા ગાળાની અસરો વખતે કુગાવો, શેરબજારમાં કડાકા અને સપ્લાય-ચેઈનના અવરોધો તરીકે પહેલેથી જ દેખાઈ રહી છે. ટૂંકા ગાળાના આંચકા: ઊર્જાના ભાવોમાં ઉછાળો અને બજારમાં ગભરાટ ૧. ઊર્જા બજાર: ઈરાન દ્વારા હોર્મુઝ સામુદ્રધુનીમાં સુરંગો નાખવાની ધમકી અને કતારની ગેસ સુવિધા પર હુમલાને કારણે તેલના ભાવમાં જોરદાર ઉછાળો આવ્યો છે. બ્રેન્ટ ક્રૂડ માર્ચની શરૂઆતમાં ટૂંકા ગાળા માટે પ્રતિ બેરલ \$૧૦૦ને પાર કરી ગયું હતું. એશિયા, જે મધ્ય પૂર્વના ક્રૂડ ઓઈલ પર વધુ નિર્ભર છે, ત્યાં પરિવહન અને ઉત્પાદન ખર્ચમાં વધારો થયો છે. ૨. શેરબજારમાં કડાકો: ૨૮ ફેબ્રુઆરીથી અત્યાર સુધીમાં વિશ્વભરની ઈક્વિટીમાં લગભગ ૫.૫ ટકાનો ઘટાડો થયો છે. એશિયન બજારોએ સૌથી

વધુ નુકસાન વેઠ્યું છે. સુરક્ષિત રોકાણ ગણાતા સોના અને યુએસ ડોલરના ભાવમાં વધારો થયો છે, જ્યારે ભારત, તુર્કી અને દક્ષિણ આફ્રિકા જેવા તેલ આયાત કરતા દેશોના ચલણ પર દબાવણ વધ્યું છે. ૩. કુ ગા વા ન ૧ ખતરો: ઈન્ટરનેશનલ મોનેટરી ફંડ (IMF)ના મેનેજિંગ ડિરેક્ટર ક્રિસ્ટાલિના જર્જિજિઆએ ચેતવણી આપી છે કે આ લાંબો સંઘર્ષ વૈશ્વિક અર્થતંત્ર માટે કુગાવાનું જોખમ ઉભું કરે છે. ઊર્જા અને ખાદ્ય ચીજોના ભાવ વધવાથી સામાન્ય લોકોની મુશ્કેલીઓ વધી છે. વર્લ્ડ ટ્રેડ ઓર્ગેનાઈઝેશન (WTO)ના મતે, જો તેલના ભાવ ૨૦૨૬ના અંત સુધી ઊંચા રહેશે, તો વૈશ્વિક જીડીપી વૃદ્ધિમાં ૦.૩ ટકાનો ઘટાડો થઈ શકે છે.

૪. લોજિસ્ટિક્સ અને વેપાર: ખાડી અને હિંદ મહાસાગર વિમાન હવાઈ માર્ગો બંધ થવાથી પરમાની ટિકિટો અને નૂર દરો (Freight rates) વધી ગયા છે. શિપિંગ કંપનીઓએ આફ્રિકા ફરીને જવું પડતું હોવાથી યુરોપ-એશિયા માર્ગ પર સમય અને ખર્ચ બંને વધી ગયા છે. લાંબા ગાળાની અસરો: ઊર્જા, વેપાર અને ભૂ-રાજકારણનું નવું

સ્વરૂપ **જો આ યુદ્ધ લાંબુ ચાલશે, તો તેની અસરો માત્ર કામચલાઉ નહીં પણ માળખાકીય હશે:** ઊર્જા બજારનું પુનર્ગઠન: હોર્મુઝની સામુદ્રધુનીની નબળાઈએ વિશ્વને વૈકલ્પિક માર્ગો શોધવા મજબૂર કર્યું છે. યુરોપ હવે આફ્રિકા અને અમેરિકાના ગેસ તરફ વળશે, જ્યારે એશિયા (નજીકના દેશોમાં અથવા સ્થાનિક કક્ષાએ ઉત્પાદન કરવું) વ્યૂહરચના અપનાવીને દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયા, લેટિન અમેરિકા અને પૂર્વ યુરોપમાં રોકાણ વધારશે. ઝીન એનર્જી ટ્રાન્ઝિશન: અસ્મિભૂત ઈંધણ (Fossil-fuel)ના ઊંચા ભાવોને કારણે સૌર ઊર્જા, હાઈડ્રોજન અને બેટરી ટેકનોલોજી વધુ સ્પર્ધાત્મક

ઈકો-નોમિક્સ
ડૉ. જયનારાયણ વ્યાસ
વિશ્વના કુલ તેલનો અંદાજે પાંચમો ભાગ અને ૧૫ ટકા લિક્વિડાઈઝ નેચરલ ગેસ (LNG) દરરોજ આ સાંકડા જળમાર્ગમાંથી પસાર થાય છે

જીવનમાં સફળ થવા

એક યુવાને તેના દાદાને જઈને પૂછ્યું, ‘દાદા, તમારી પાસે જીવનભરનો અનુભવ છે, તમે જીવનમાં સફળ વેપારી રહ્યા છો અને ગામડેથી આવીને જાત મહેનતે શરૂઆત કરી છે તેમ દાદી હંમેશા કહે છે, તો આજે માટે તમારી પાસેથી બાણવું છે કે જીવનમાં સફળ થવા શું કરવું જોઈએ?’ દાદા હસ્યા અને બોલ્યા, ‘દીકરા મારી જીવનભરની અનુભવ મૂડીમાંથી જે શીખ્યો છે તે હું તેને સમજાવીશ. બરાબર બાણવે અને સમજવે... જીવનમાં સફળ થવા માટે મજબૂત બનવું અને ડાહ્યા બનવું.’ યુવાન બરાબર સાંભળતો હતો તેને તરત પૂછ્યું, ‘દાદા, મજબૂત બનવું અને ડાહ્યા બનવું બે અલગ અલગ બાબતો છે!’ દાદાએ કહ્યું, ‘હા દીકરા બે અલગ અલગ બાબતો છે મજબૂત એવા બનવું કે જીવનમાં જે કોઈ પણ મુશ્કેલી આવે તેનો એકદમ હિંમતથી સામનો કરવો ...ગમે તેવા દુ:ખ પડે તૂટી ન જવું ...નીચે પડી જાવ તો ફરી ઉભા થવું અને મુશ્કેલીઓ સામે લડી લઈને તેને હરાવી દેવી.’ યુવાને કહ્યું, ‘એકદમ બરાબર છે દાદા, હું એકદમ મજબૂત બનીશ અને હું કોઈ મુશ્કેલીથી નહિ કંટું અને તેનો બરાબર સામનો કરી હરાવી દઈશ.’ દાદાએ કહ્યું, ‘શાબાશ દીકરા, મજબૂત બનવું એમ કઈ સહેલું નથી બહુ મહેનત અને હિંમતથી જરૂર પડશે અને હવે વાત કરું ડાહ્યા બનવા વિશે અને ધ્યાનથી સમજવે મજબૂત બનવા કસ્ટા પણ ડાહ્યા બનવું વઘાટે અઘરું છે.’ યુવાને કહ્યું, ‘તમે સમજાવો દાદા ડાહ્યા બનવા શું કરવું?’ દાદા હસ્યા અને બોલ્યા, ‘ડાહ્યા બનવા માટે હંમેશા સબગ રહેવું પડે. ડાહ્યા એને કહેવાય જેઓ જીવનમાં મુશ્કેલીઓ અને તકલીફોને બહુ આવવા જ ન દે. અણદારી કોઈ મુશ્કેલી આવે તો તેને બરાબર સામનો પણ કરી શકે.’ યુવાને કહ્યું, ‘દાદા એમ કઈ રીતે શક્ય છે મુશ્કેલીઓ તે જીવનમાં આવે જ ને...’ દાદાએ કહ્યું, ‘હા મુશ્કેલીઓ બદલાના જીવનમાં આવે જ પણ ડાહ્યા માણસો તે ન આવે તે માટે હંમેશા સબગ રહે અને મુશ્કેલીને આવવા પહેલા જ દૂર ભગાડવા માટે ડાહ્યા માણસ પાસે બે હથિયાર હોય છે.’ યુવાન તરત પૂછી બેઠો, ‘કયા બે હથિયાર દાદાજી?’ દાદા બોલ્યા, ‘ડાહ્યા માણસો હંમેશા દીવરૂં રાખે છે અને પોતાની જીભ પર બોલવામાં કાબુ રાખે છે. આ બે હથિયાર પાસે હોય તો ઘણી મુશ્કેલીઓને આવવા પહેલા જ દૂર કરી શકાય છે.’ યુવાન બોલ્યો, ‘દાદાજી હું ડાહ્યા માણસના ગુણો અપનાવીશ.’ દાદાજીએ કહ્યું, ‘દીકરા જીવનમાં સફળ બનવા માટે મજબૂત અને ડાહ્યા બંને બનવું જ પડશે, જીભ પર કાબુ રાખીને દીવરૂંથી બધી પરિસ્થિતિનો સામનો કરવો અને મુશ્કેલી ન દૂર થાય તો પછી મજબૂત બની લડી લેવું સમજવો.’

ઈન્ટરનેટ અને તેના થકી સુલભ વિવિધ પાસાં હવે મોટા ભાગનાં લોકોના જીવનનું એ હદે અભિન્ન અંગ બની ગયાં છે કે ઘણાંને કદાચ ખાવાપીવા ન મળે તો ચાલે, પણ ઈન્ટરનેટ વિના ન ચાલે. આ વાત એવાં વ્યાવસાયિકોની નથી કે જેમના વ્યવસાયનો મુખ્ય આધાર ઈન્ટરનેટ હોય, બલ્કે એવાં લોકોની છે, જેઓ કેવળ મનોરંજન ખાતર તેનો ઉપયોગ કરે છે. એ.આઈ. (આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ) તરીકે ઓળખાતી વિશેષતા હવે જે પણ સાધનોમાં ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ થતો હોય એમાં સુલભ બની એટલે જાણે કે બાળકને નવું રમકડું મળ્યું હોય એમ લોકો તેના થકી જાતભાતનાં ગતકડાંના ચાળે ચડ્યાં. કોઈ પણ આધુનિક બાબતને અપનાવવામાં પોતે પાછળ ન રહી જાય એમ ધારીને એ.આઈ. દ્વારા ઈન્ટરનેટનો કસ કાઢનારોને ભાગ્યે જ જાણ હશે કે પોતે પર્યાવરણને કેવું નુકસાન કરી રહ્યા છે. અત્યાર સુધી ઈન્ટરનેટના વધુ પડતા ઉપયોગથી પોતાને થતા નુકસાન વિશે લોકોને જાણ હતી, પણ પર્યાવરણને શી રીતે નુકસાન થાય? ઈન્ટરનેટની સુવિધા આપણા સુધી પહોંચે છે વિવિધ કંપનીઓનાં ડેટા સેન્ટર થકી, જ્યાં ડેટાના જંગી જથ્થાને સંઘરવા, પ્રોસેસ કરવા અને તેને મોકલવા માટે હાર્ડવેર સર્વર, સંગ્રહ પ્રણાલીઓ અને નેટવર્કિંગનાં ઉપકરણો ગોઠવાયેલાં હોય છે. વિવિધ વ્યવસાયો અને ગ્રાહકોને તે કલાઉડ કમ્પ્યુટિંગ, એ.આઈ. અને ઈન્ટરનેટ જેવી સવલતો પૂરી પાડે છે. આથી આ ડેટા સેન્ટરોને ડિજિટલ સેવાઓની કરોડજીજ્ઞ કહી શકાય. ડેટા સેન્ટરો એટલી વિશાળ

રિન્યુએબલ એનર્જી (સૌર અને પવન ઊર્જા) અને પરમાણુ ઊર્જા તરફની ગતિ તેજ કરશે. સપ્લાય ચેઈનનું વૈવિધ્યકરણ: આ યુદ્ધે માત્ર ઊર્જા જ નહીં પરંતુ સેમિકન્ડક્ટર અને AI હાર્ડવેર માટેના જોખમો પણ ઉજાગર કર્યાં છે. કંપનીઓ હવે “Friend-shoring” (મિત્ર દેશોમાં ઉત્પાદન કરવું) અને “Near-shoring”

બનશે. આ સંકટ ઝીન એનર્જી તરફના પ્રયાણને ઝડપી બનાવી શકે છે. **વિકસશીલ રાષ્ટ્રો માટે પડકાર** પેટ્રોલિયમ અને ખાદ્ય તેલ આયાત કરતા દેશો, ખાસ કરીને ભારત સહિત દક્ષિણ આશિયા અને આફ્રિકાના દેશો માટે આ ડબલ ફટકો છે. વધતા ઈંધણ ખર્ચ અને ખાતરના ભાવ ખેતીના

કેટલાક કિસ્સામાં આસપાસના વિસ્તારોમાં આ વધારો 16.4 જેટલો અધધ કહી શકાય એવો પણ હતો. યુરોપ, અમેરિકાનાં વિવિધ સ્થળોએ આવી પરિસ્થિતિ જોવા મળી. સૌથી નવાઈ પમાડે એવી બાબત એ હતી કે વધેલા તાપમાનની અસર કેવળ આસપાસના વિસ્તાર પૂરતી મર્યાદિત નહોતી, બલ્કે એ દસેક કિ.મી. દૂર સુધી પહોંચી હતી. આ સમગ્ર બાબત ચેતવણીસૂચક છે કેમ કે, અત્યારે પૃથ્વીના

આપણી એક ક્લિક અને પૃથ્વીના તાપમાનમાં વધારો

માત્રામાં ઊર્જાનું ઉત્સર્જન કરે છે કે તેઓ જે તે સ્થળને ‘ગરમ ટાપુ’માં ફેરવી દે છે. આસપાસના સ્થળમાં તેઓ 16 અંશ ફેરનહીટ જેટલી ગરમી વધારી દેતાં હોવાનું એક સંશોધનમાં જણાયું છે. આની અસર 34 કરોડ લોકોને થાય છે. યુનિવર્સિટી ઓફ કેમ્બ્રિજના ‘અર્થ ઓબ્ઝર્વેશન ગ્રુપ’ સાથે એસોસિયેટ પ્રોફેસર તરીકે સંકળાયેલા અલ્ફિન્ડા મોરીનોનીએ હાથ ધરેલા એક અભ્યાસમાં જણાવાયું છે કે ડેટા સેન્ટરોની સંખ્યા દિનબદિન વધી

કેટલાક કિસ્સામાં આસપાસના વિસ્તારોમાં આ વધારો 16.4 જેટલો અધધ કહી શકાય એવો પણ હતો. યુરોપ, અમેરિકાનાં વિવિધ સ્થળોએ આવી પરિસ્થિતિ જોવા મળી. સૌથી નવાઈ પમાડે એવી બાબત એ હતી કે વધેલા તાપમાનની અસર કેવળ આસપાસના વિસ્તાર પૂરતી મર્યાદિત નહોતી, બલ્કે એ દસેક કિ.મી. દૂર સુધી પહોંચી હતી. આ સમગ્ર બાબત ચેતવણીસૂચક છે કેમ કે, અત્યારે પૃથ્વીના

અને તેનાથી પર્યાવરણ પર થતી વિપરીત અસરો વિશે વાત થતી પાસ સાંભળવા મળતી નથી. બીજી તરફ કેટલાક દેશોમાં આ દિશામાં કામ કરવાની પહેલ થઈ છે. ડેટા સેન્ટર દ્વારા થતા ઊર્જાના વપરાશને શી રીતે ઘટાડવો અને તેનાથી પેદા થતા ગરમીના પ્રચંડ જથ્થાને શી રીતે નિયંત્રિત કરવો એ બાબતે વિવિધ ઉપાયોની અજમાયશ થઈ રહી છે. અલબત્ત, આમાં ક્યાંય તેના ઉપયોગને નિયંત્રિત કરવાની વાત નથી, કેમ કે, એ હવે શક્ય નથી રહ્યું. માનવે પોતાની જરૂરિયાતો એટલી બધી વધારી દીધી છે કે એ દરેકની પર્યાવરણ પર વિપરીત અસર અનિવાર્યપણે થાય એ નિશ્ચિત છે. એ.આઈ. એમાં છેલ્લામાં છેલ્લો ઉમેરો કહી શકાય. કોઈ સમસ્યાને ઓળખીને એની વિપરીત અસરોને અભ્યાસ થાય, એ બાબતે કશાં નક્કર પગલાં લેવાય એ પહેલાં તો એ સમસ્યાનો વ્યાપ એટલો વધી ગયો હોય છે કે એનો ઉકેલ લાવવો આકાશમાં થીંગડાં મારવા જેવું લાગે.

ફીર દેખો ચારોં બીરેન કોઠારી

ડેટા સેન્ટરો એટલી વિશાળ માત્રામાં ઊર્જાનું ઉત્સર્જન કરે છે કે તેઓ જે તે સ્થળને ‘ગરમ ટાપુ’માં ફેરવી દે છે

રહી હોવા છતાં તેની અસરોને સમજવામાં હજી જોઈએ એવું કામ થયું નથી. પ્રો.મોરીનોની અને તેમની ટીમે રીમોટ સેન્સર દ્વારા છેલ્લાં વીસ વર્ષના તાપમાનની વિગતો મેળવી. આ વિગતોને તેમણે વિશાળ ડેટા સેન્ટર આવેલાં હોય એ સ્થળના તાપમાન સાથે સરખાવી. મોટા ભાગનાં સેન્ટરો છેલ્લા દાયકામાં ઊભાં થયાં હતાં. તેના પંધારોજગાર પર તેમજ અન્ય ક્ષેત્રે શી અસર થશે વગેરે ચર્ચાની અત્યારે મોસમ છે. જેમને આ બધા સાથે ખાસ કરી લ